

“La Il·lustració fou una ventada d'aire fresc”

Lluís Permanyer és periodista i cronista de Barcelona, ciutat sobre la qual ha publicat nombrosos llibres d'història. Al darrer, ‘Barcelona Il·lustrada. La ciutat del segle XVIII’, fa un recorregut pels llocs més emblemàtics del paisatge urbà d'aquella època.

JORDI PLAY

Fa més de vint anys que Lluís Permanyer (Barcelona, 1939) descriu la Barcelona antiga des de les pàgines del diari *La Vanguardia*. Als seus llibres sobre la burgesia barcelonina i sobre la història de l'Eixample, per esmentar-ne només alguns, cal ara afegir-hi *Barcelona Il·lustrada. La ciutat del segle XVIII*, editat per l'Ajuntament de Barcelona i l'Institut del Paisatge Urbà. El llibre recull detalls poc coneguts de la ciutat i es complementa amb imatges d'època. Les fotografies actuals han estat fetes per Consol Bancells, especialista en la fotografia aplicada a l'arquitectura.

—Senyor Permanyer, el vostre llibre dona a entendre que la derrota catalana del 1714 no va ser tan perjudicial per a Barcelona, almenys pel que fa a l'urbanisme i a l'arribada de les idees il·lustrades procedents de França. Fou realment així?

—Una cosa fou la derrota i l'altra, la Il·lustració. La caiguda de Barcelona va ser un cop fortíssim, però el fet que aquest país i aquesta ciutat sempre hagin mirat cap enfora va fer que s'aprofités molt tot allò que va implicar l'arribada de la Il·lustració. Aquella nova cultura va ser com una ventada d'aire fresc.

—Sigui com sigui, la construcció de la Ciutadella, un dels símbols d'aquest nou urbanisme, va significar la destrucció d'un 20% de les cases de Barcelona. Això devia ser un gran impacte per a la ciutat...

—Fou un cop terrible; un drama per a una ciutat ocupada i empobrida després d'un setge tan llarg, que havia portat mort, destrucció i exili. A més, a partir d'aleshores la ciutat va quedar assetjada entre dos focs, la Ciutadella i el castell de Montjuïc, que també fou reformat en aquella època. Però, per sort, gairebé immediatament després va esclatar la revolució industrial, que va portar una injecció de vida i que va marcar la futura Barcelona. Això va obligar a enderrocar les muralles i a construir l'Eixample, perquè dins la ciutat ja no s'hi cabia.

—De fet, diu al llibre que el 12 de setembre del 1714, l'endemà de

la caiguda de la ciutat a mans de Felip V, els barcelonins es van posar a treballar...

—Això ho explica el duc de Berwick, el general vencedor, a les seves memòries. Es va sorprendre molt de veure com l'endemà de la caiguda de la ciutat els catalans van obrir les portes de tallers i botigues i es van posar a treballar. És una cosa molt típica dels catalans que Berwick no esperava.

—Dieu que s'ha sobreestimat el valor urbanístic i arquitectònic de la zona arrasada per construir la Ciutadella. Us referiu al projecte museístic del Born?

—La zona arrasada era menestral i no hi havia palaus ni grans edificis. Diuen que les restes que han aparegut al Born són úniques a Europa i és cert, perquè allà, si els surt això, ho tapen. Al mercat de Santa Caterina van tenir les obres aturades durant anys i, al capdavall, només van posar-hi uns vidres. Això que hi ha al mercat del Born no té cap interès. Són més interessants les cases del voltant que han quedat dempeus.

—A Barcelona s'ha sobrevalorat el gòtic en detriment del barroc i, sobretot, del neoclàssic més propi del segle XVIII?

—No. Les manifestacions arquitectòniques del XVIII no tenen tanta importància com les del període gòtic, que fou el moment d'or de la nostra història. Les drassanes, per exemple, són el monument gòtic més gran d'Europa. Els visitants estrangers es queden enlluernats en veure que ja al segle XIII la ciutat tenia edificis com Santa Maria del Mar o el Saló de Cent. Això corresponia a la importància que tenia la ciutat, que era la capital de la Mediterrània, el món conegut aleshores.

—Les innovacions arquitectòniques aportades per la Il·lustració, però, van beneficiar també el ciutadà del carrer o només es van traduir en la construcció de grans palaus?

—També van beneficiar els ciutadans. N'és un exemple l'obertura de la Rambla. Els ciutadans la van acceptar com el nou gran escenari i la van transformar en un passeig. Era un carrer molt més ample que no els

altres, situat ben bé al centre i que arribava de punta a punta. A més, era l'únic que tenia arbres. Va significar un benefici per als ciutadans amb indiferència de la seva classe social.

—Així doncs, l'urbanisme va canviar els costums dels barcelonins?

—El cas de la Rambla és molt clar. Els barcelonins es van adonar que no solament era un lloc per a passejar i exhibir-se, sinó també per a estar-hi. Per això ben aviat s'hi van posar cadires. Era un lloc de trobada i, lògicament, havia de ser interclassista. Era l'únic espai que hi havia a la ciutat on es trobaven rics, pobres i treballadors.

—De tota manera, l'arquitectura i l'urbanisme il·lustrats es devien convertir en una forma de repressió, tenint en compte que els seus responsables eren militars...

—Les modificacions urbanístiques les decidia el capità general, que era la màxima autoritat a Catalunya, i les realitzaven els enginyers tècnics. El Consell de Cent va perdre les atribucions en urbanisme que sempre havia tingut. El capità general decidia les obres per raons polítiques, econòmiques i socials. Un exemple és el passeig de Gràcia, que era una obra no estrictament necessària, però que es va engegar el 1821 després d'una epidèmia, per donar feina als qui no en tenien. L'urbanisme es va convertir en una forma de repressió, com ho mostra la prohibició d'aixecar les cases del carrer del Rec per no obstruir la línia de tir dels canons de la Ciutadella.

—Per aquesta mateixa raó les cases de la Barceloneta només tenien planta i primer pis...

—Sí. La Barceloneta és un altre exemple d'una obra feta per raons socials. No es va fer immediatament després de l'enderrocament derivat de la construcció de la Ciutadella perquè la pressió demogràfica no ho exigia. Fou una conseqüència de la revolució industrial i de l'obertura de les primeres fàbriques, a partir del 1736, que va fer venir molta gent de fora.

—L'obertura de nous carrers, com el de Jaume I o el de la Princesa, amb la demolició de moltes cases i carrers, va topar amb l'oposició dels veïns, tal com passa avui dia en alguns casos?

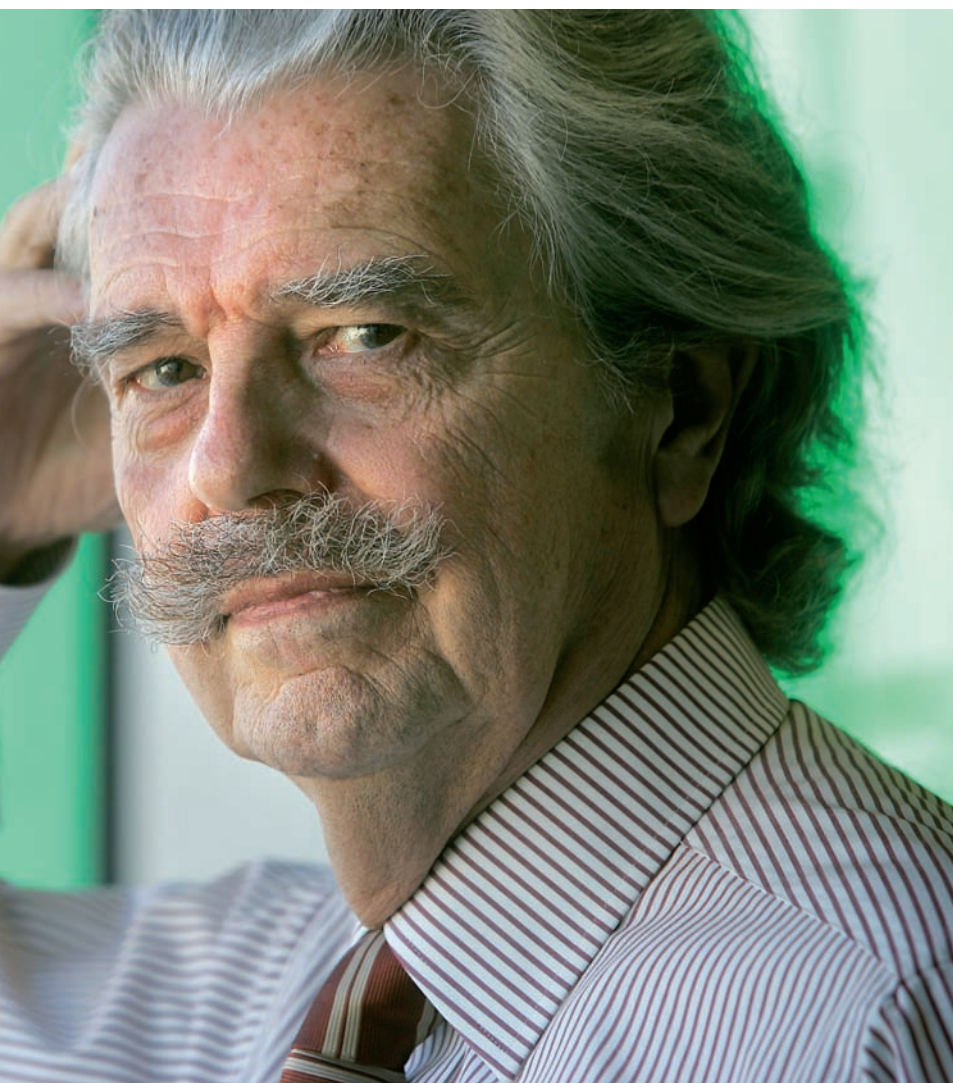

JORDI PLAY

—Això fou idea dels francesos durant la invasió de Napoleó, que volien comunicar les casernes que hi havia a la Rambla amb la Ciutadella, tot i que es va materialitzar anys després. Va aixecar oposició veïnal, fins al punt que el capità general va haver d'ordenar a les monges d'un convent que feia nosa per a les obres que marxessin o les bombardejaria. També hi hagué una forta oposició quan es va obrir la plaça de Sant Jaume, els anys 20 del segle XIX, perquè la construcció de la façana de l'Ajuntament va ser a punt de fer desaparèixer la porta de l'antiga casa de la ciutat. En aquella època no hi havia respecte pel gòtic.

—Però la Il·lustració es va manifestar només en l'arquitectura i en l'urbanisme, o també en més àmbits?

—Es va manifestar sobretot en el terreny de les idees. Per això l'Es-

glésia procurava imposar la censura als llibres que arribaven. També es va manifestar en el món científic, sobretot en medicina i en els avenços tècnics. És l'època en què es funden les grans acadèmies com, per exemple, la de Matemàtiques, que es relacionava amb les grans acadèmies europees.

—**Fins i tot la nova Rambla va menar a l'obertura dels primers cafès. Això, a parer vostre, va tenir un gran impacte, sobretot pel que fa a la propagació d'idees polítiques...**

—Eren llocs de propagació d'idees i de transmissió de notícies, com passava també a les rebotigues. Els menestrals, a diferència dels burgesos, no tenien saló on rebre les visites i per això es reunien als cafès, on podien parlar de forma discreta i sense cridar l'atenció.

—**També dieu que un dels impactes més beneficiosos va ser la**

supressió dels cementiris parroquials, que fins aleshores havien estat una veritable molèstia per als ciutadans...

—Era una qüestió d'higiene. Quan hi havia epidèmies faltava lloc als cementiris i s'havien de reduir les restes per fer lloc per als nous morts. Això volia dir pudor i una pols que durava quinze dies. Carles III va ordenar de suprimir els cementiris, però va topar amb la negativa de l'Església, que tenia por de perdre els diners que generava la cerimònia. Fou el bisbe Climent qui va crear el cementiri general, tot i que fou un fracàs. Amb el nou cementiri va començar la divisió dels enterraments per classes; amb el nínxol, la tomba i el mausoleu.

—**Utilitzeu com una de les fonts principals el baró de Maldà. Quin valor té el seu dietari, el famós *Ca-laix de sastre*?**

—El baró de Maldà era un aristòcrata que apuntava tot allò que passava al carrer com si fos un notari, amb dades molt exactes i sense cap pretensió literària. És un testimoni únic d'aquella època, una font documental insubstituïble.

—**El llibre inclou petites biografies, com les de l'enginyer Verboom, Pere Virgili, Antoni de Capmany i més. Aquests són els personatges més importants de l'època o els heu escollits per unes altres raons?**

—Són representatius. N'hi ha més, però reflecteixen el clima de la Il·lustració que es vivia a la ciutat. També és una forma de no entrebancar el ritme de la narració. Verboom fou important perquè en el moment de la derrota va disposar de tota la tecnologia repressiva i moderna de l'Europa del moment. Va ser governador perpetu de la Ciutadella i, a més, va demanar de ser enterrat a la capella, que encara es conserva. Va entrar a Barcelona com a conqueridor i va esdevenir-ne ciutadà.

—**Es pot dir que els canvis urbanístics i arquitectònics aportats per la Il·lustració van posar Barcelona al nivell de les grans ciutats europees?**

—En aquell moment Barcelona no era pas una ciutat comparable a París o Viena, per exemple. Però sí que la Il·lustració va modernitzar la ciutat. Va fer inevitable l'enderrocament de les muralles, cosa que va permetre d'edificar l'Eixample. Cerdà va intentar no cometre els errors de la ciutat emmurallada, amb carrers laberíntics i poc il·luminats. Al final del llibre hi ha comentaris de gent que venia a visitar Barcelona en aquella època, que deien que no semblava Espanya, sinó una ciutat europea. Els estrangers no es poden creure que en només quaranta anys es fes una obra com l'Eixample, que va significar l'edificació d'un solar que era deu vegades més gran que no la ciutat emmurallada. En aquell moment no hi havia a Europa una ciutat que tingués un solar edificable tan gran com el que hi havia fora de les muralles de Barcelona. La construcció de l'Eixample sí que va posar Barcelona al nivell de les grans ciutats europees.

Xevi Camprubí